

კორონა-პანდემიის გავლენა მცირე ბიზნესზე საქართველოში: მდგომარეობა, გამონვევები და შესაძლებლობები

უშანგი სამადაშვილი

ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი,
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ასოცირებული პროფესორი

წინამდებარე ნაშრომში დასაბუთებულია თემის აქტუალობა და განსაზღვრულია კვლევის მიზანი და მეთოდები; ახსნილია მცირე ბიზნესის არსი და მნიშვნელობა ეკონომიკაში; არგუმენტირებულია, თუ მსოფლიომ და საქართველომ რატომ გააკეთა არჩევანი ვირუსის გავრცელების შეზღუდვებზე, ადამიანთა ჯანმრთელობისა და სიცოცხლის შენარჩუნებაზე და არა ეკონომიკურ ვარდნაზე; გაანალიზებულია და შეფასებულია მცირე ბიზნესის მდგომარეობა კორონა-პანდემიის გავრცელების წინააღმდეგ დაწესებული შეზღუდვების პირობებში; ნაჩვენებია, რომ კორონა-პანდემიამ და მის გავრცელების წინააღმდეგ მიმართულმა შეზღუდვებმა პირველი და დიდი დარტყმა მიაყენა მცირე ბიზნესს მსხვილი ბიზნესთან შედარებით. განსაკუთრებით დაზარალდნენ იმ დარგის მცირე საწარმოები, რომელთაც უშუალო კავშირი აქვთ მომხმარებლებთან (კლიენტებთან); დახასიათებულია ქართული ბიზნესის სხვადასხვა სახეობამ როგორ მოახერხა პანდემიით შეცვლილი გარემოსადმი ადაპტირება, როგორ გარდაიქმნა, გადაერთო საქმიანობის სრულიად ახალ სფეროში, გადაირჩინა საკუთარი თავი და გახდა მომგებიანი; პროგნოზირებულია მცირე ბიზნესის განვითარების პერსპექტივები კოვიდ-პანდემიის შემზღუდავი ზომების დასრულების შემდეგ საქართველოში; შემოთავაზებულია, საქართველოს მცირე ბიზნესში ციფრული ტექნოლოგიების დანერგვის საფუძვლზე განსახორციელებელი გარდაქმნების ძირითადი მიმართულებები, ასევე, ბიზნესის აღდგენის დაჩქარების მიზნით დასაცავი ძირითადი იმპერატივები.

საკვანძო სიტყვები: მცირე ბიზნესი, კორონა-პანდემია, შეზღუდვები, ადაპტირება, გადარჩენა, განვითარება, პერსპექტივები

კორონა-პანდემიითა და მისი გავრცელების წინააღმდეგ მიმართული ზომებით მცირე ბიზნესი მეტად დაზარალდა, ვიდრე მსხვილი საწარმოები. მცირე ბიზნესის უმეტესობისთვის ერთობ გაუარესდა ეკონომიკური შესაძლებლობები, რამაც გამოხატულბა ჰპოვა მოთხოვნის, მიწოდების, შემოსავლის, ლიკვიდობის შემცირებაში, თანამშრომელთა დათხოვნაში, უხელფასო შვებულებაში გაშვებაში, არასრული სამუშაო დღეზე გადაყვანაში, დაბალეფექტიან მუშაობაში და ანაზღაურებაში. აღნიშნულიდან გამომდინარე, თამამად შეიძლება ითქვას, რომ შემოთავაზებული თემა, კორონა პანდემიის გავლენა მცირე ბიზნესზე საქართველოში, ერთობ აქტუალურია.

წინამდებარე კვლევის მიზანია გამოვლინდეს და გაანალიზდეს თუ რა უარყოფითი და დადებითი ზეგავლენა მოახდინა კორონა-პანდემიამ მცირე ბიზნესზე საქართველოში და პროგნოზირდეს მისი განვითარების პერსპექტივები პოსტპანდემიურ პერიოდში.

დასაბუთებული მიზნის მიღწევისკენ მიმავალ გზაზე საჭიროა: აიხსნას მცირე ბიზნესის არსი და მნიშვნელობა საქართველოს ეკონომიკაში; გაანალიზდეს და შეფასდეს საქართველოში მცირე ბიზნესის მდგომარეობა კორონა-პანდემიის გავრცელების წინააღმდეგ დაწესებული შეზღუდვების პირობებში; გაირკვეს, თუ რა ტრანსფორმაცია განიცადა მცირე საწარმოებმა პანდემიით შეცვლილი გარემოსადმი ადაპტირებისა და გადარჩენისათვის ბრძოლაში; პროგნოზირდეს მცირე ბიზნესის განვითარების პერსპექტივები და მისი განვითარების ძირითადი მიმართულებები კოვიდ-პანდემიის შემზღუდავი ზომების შერბილება-დასრულების შემდეგ საქართველოში.

ჩამოთლილი ამოცანების გადაწყვეტისას გამოყენებულია ისეთი მეთოდები, როგორცაა საერთაშორისო ორგანიზაციების, სამეწარმეო გარემოს განვითარების ხელშემწყობი არასამ-

თავრობო ორგანიზაციების, მცირე და საშუალო მეწარმეობის მხარდამჭერი სახელმწიფო ინსტიტუტების, ბიზნეს ასოციაციების კვლევების, საქსტატის მონაცემებისა და ექსპერტთა შეხედულებების სისტემური ანალიზი, სინთეზი, შედარება, დაკვირვება, აბსტრაქცია, ინდუქცია, დედუქცია და სხვა. კვლევის ობიექტია მცირე ბიზნესი. კვლევის საგანია მცირე ბიზნესის მდგომარეობა პანდემიის გავრცელების შემზღუდავი ზომების პირობებში და მისი პერსპექტივა შეზღუდვების შერბილება-მოხსნის შემდეგ.

დასაწყისში, ლოგიკურია, შევჩერდეთ მცირე ბიზნესის არსზე და მნიშვნელობაზე საქართველოს ეკონომიკაში. საერთაშორისო გამოცდილებიდან გამომდინარე, მცირე ბიზნესის ქვეშ მოიაზრება მიკრო, მცირე და საშუალო საწარმოები, რომლებიც აკმაყოფილებენ კონკრეტულ ქვეყანაში ბიზნესის სუბიექტების კლასიფიკაციის კრიტერიუმებს (დასაქმებულთა რაოდენობა, წლიური ბრუნვა და სხვა). ამასთან, კრიტერიუმების ზღვრები დაფუძნებულია მოცემულ ეტაპზე ქვეყნის ეკონომიკისა და კომპანიების განვითარების მაჩვენებლებზე და შესაბამისობაშია სტატისტიკის წარმოების ევროპულ კრიტერიუმებთან.

ხაზგასასმელია, რომ განვითარებული საბაზრო ეკონომიკის ქვეყნებში მცირე ბიზნესი იძენს განსაკუთრებულ მნიშვნელობას. იმიტომ, რომ საწარმოების მთლიანი რაოდენობის დაახლოებით 90% არის მიკრო, მცირე და საშუალო საწარმო. ისინი უზრუნველყოფენ სამუშაო ადგილების 70%-ს და მათი წილი მსოფლიო მშპ-ში შეადგენს 50%-ს. ამრიგად, არიან ძირითადი მოთამაშეები ეკონომიკური აღდგენის საქმეში [1].

უფრო კონკრეტულად, მცირე ბიზნესი ხელს უწყობს მომხმარებლებთან უშუალო კონტაქტის გამო მოთხოვნების ადეკვატური ხარისხის საქონლითა და მომსახურებით ბაზრის გაჯერებას, ანუ ეკონომიკის საზოგადოების მოთხოვნებისკენ შემოტრიალებას; მცირე ბიზნესი აჩქარებს სამეცნიერო და ტექნოლოგიურ პროგრესს; ქალთა ჩაბმა მცირე ბიზნესში, ანუ ემანსიპაციისა გამო ბიზნესკუმენტა მომრავლება ხელს უწყობს ინკლიუზიურ ეკონომიკურ ზრდას; მცირე ბიზნესი უზრუნველყოფს მოსახლეობის სხვადასხვა ჯგუფების (სტუდენტები, მოსწავლეები, დიასახლისები, შრომისუნარშეზღუდულები, პენსიონერები და სხვა) სრული და არასრული სამუშაო დღით შრომით საქმიანობაში ჩართვას და ინკლიუზიურ ეკონომიკურ ზრდას, ასევე, ყოფილ პატიმართა და პრობაციონერთა საზოგადოებასთან რეინტეგრაციას, რესოციალიზაციის და დეკრიმინალიზაციას; მცირე ბიზნესი, მსხვილ კომპანიებთან შედარებით ნაკლები კაპიტალითა და რესურსებით, უზრუნველყოფს საქმის წამოწყებასა და განვითარებას; მცირე ბიზნესი კარგი საშუალებაა საქმის წამოწყების და იოლად პროფილის შეცვლის, ადგილობრივი წარმოებით არაგონივრული იმპორტის ჩანაცვლების, ექსპორტის წახალისებისა და ბიზნესის ინტერნაციონალიზაციის; მცირე ბიზნესი ემსახურება ცენტრსა და რეგიონებს შორის ეკონომიკური უთანასწორობისა და შემოსავლებრივი უთანაბრობის შერბილებას; მცირე ბიზნესი ხელს უწყობს ბიუჯეტის შემოსავლების ზრდას და ხარჯების შემცირებას. ეს იმიტომ, რომ შემოსავლების მხრივ ქმნის ახალ საგადასახადო ბაზას, რაც ბიუჯეტში დამატებითი შემოსავლების სახით აისახება. ხარჯვით ნაწილში კი მცირე ბიზნესის განვითარება ზრდის ამ სფეროში დასაქმებულთა შემოსავლებს, რაც ამცირებს ბიუჯეტიდან შესაბამის სოციალურ ტრანსფერების გამოყოფის შესაძლებლობას. და ბოლოს, მცირე ბიზნესი არის საშუალო კლასის ფორმირების საფუძველი, რომელიც ქვეყანაში პოლიტიკური და ეკონომიკური სტაბილურობის გარანტად გვევლინება. პროგნოზირებადი სტაბილურობა კი ხელს უწყობს გრძელვადიან ინკლიუზიურ ეკონომიკურ ზრდას და მოსახლეობის საყოველთაო და დიფერენციულ კეთილდღეობას, რაც თითოეულ მო-

ქალაქში ბადებს კანონზომიერი სიამაყისა და ქვეყნისადმი პატრიოტული დამოკიდებულები გრძნობას [2. გვ. 167-168]

აღნიშნულის გამოა, რომ ნებისმიერი საღად მოაზროვნე სახელმწიფო დაინტერესებულია ხელი შეუწყოს მცირე ბიზნესის განვითარებას საგადასახადო, საკრედიტო შეღავათებით, სუბსიდიებით და სხვა მის ხელთ არსებული ეკონომიკური ინსტრუმენტებითა, თუ პროგრამებით.

ამ ფონზე უნდა ითქვას, რომ 2019 წლისა და 2020 წლის შესაყარზე ჩინეთის მილიონიან ქალაქ ვუჰანში იფეთქა კაცობრიობის ისტორიაში რიგით 61-ე პანდემიამ. მალე პანდემიის ცენტრმა ჩინეთიდან ევროპაში, აშშ-ი და აქედან მთელ მსოფლიოში გადაინაცვლა და გავრცელდა 191 ქვეყანაში. მოიცვა მსოფლიოს ყველა კონტინენტი ქვეყნებითურთ (ანტარქტიდის გარდა) და ჩაითრია კრიზისში, რაც, უდაოდ, გლობალიზაციის დეფექტია. იმედია, მიმდინარე პანდემია, არ იქნება ისეთივე ცუდი, როგორც 1918 წლის ესპანური გრიპი იყო, რომელმაც მსოფლიო მოსახლეობის 2-3 პროცენტი, ანუ 50 მლნ ადამიანი შეიწირა [3]. ასეთი დიდი ადამიანური ზარალი, რაც თითქმის პირველ და მეორე მსოფლიო ომში დაღუპულ ადამიანთა რაოდენობის ტოლია, განაპირობა იმან, რომ იმდროინდელმა ნაკლებ გლობალიზებულმა მსოფლიომ ეკონომიკის გადარჩენა არჩია ადამიანების ჯანმრთელობისა და სიცოცხლის გადარჩენაზე ზრუნვას.

ამჟამინდელმა კორონა პანდემიამ კი, წინათ მიღებული გაკვეთილების გათვალისწინებით, მთელი მსოფლიო ალტერნატივის წინაშე დააყენა: „ზრუნვა ეკონომიკურ ვარდნაზე, თუ კორონა პანდემიის შეჩერებაზე“. როგორც ცნობილია, COVID-19-ის წარმოშობა-გავრცელებისას არ არსებობდა არც ვირუსის გავრცელების წინააღმდეგ მოქმედი ვაქცინა და არც ვირუსით დაინფიცირებულის განკურნების სამკურნალო პრეპარატი. სწორედ ამიტომ, როგორც მსოფლიომ, ისე საქართველომ, რომელიც გლობალური სამყაროს ორგანული შემადგენელი ნაწილია, არჩევანი გააკეთა ვირუსის გავრცელების წინააღმდეგ შეზღუდვების დაწესებაზე, *ადამიანებს შორის ურთიერთობაში გარკვეული ბარიერის შემოღებაზე* და ამით ადამიანთა ჯანმრთელობისა და სიცოცხლის შენარჩუნებაზე. ასეთი გადაწყვეტილება მსოფლიო პრაქტიკისა და არსებული რეალობის გათვალისწინებით, სავსებით ლოგიკური იყო, რადგან „თავად ეკონომიკა ხორციელდება ადამიანების მიერ ადამიანებისათვის“!!!

სწორედ ამიტომ, ყველა ქვეყნის, მათ შორის საქართველოს ხელისუფლებამაც, შემოიღო საერთაშორისო ორგანიზაციების პროტაკოლით გათვალისწინებული კარანტინისა და შეზღუდვების სხვადასხვა ფორმა: საზღვრების ჩაკეტვა, საჰაერო და სახმელეთო ტრანსპორტით მგზავრთა გადაყვანის შეზღუდვა, მასობრივი ღონისძიებების აკრძალვა, ხალხის დიდი მასის თავშეყრის ადგილების (სკოლები, უნივერსიტეტები, საბავშვო ბაღები, კინოთეატრები, კაფეები, კინოთეატრები, საკონცერტო დარბაზები, სპორტული დარბაზები სავაჭრო ცენტრების) დახურვა, *ადამიანებს შორის ურთიერთობების შეზღუდვა*, დისტანციურ სამუშაო რეჟიმზე გადასვლა და სხვა. საქართველოს ხელისუფლება ყველანაირად ცდილობდა მცირე ბიზნესის მხარდაჭერას, მათ გადარჩენას, რათა თავიდან აეცილებინა ფინანსური კოლაფსი. ამ მიზნით შემუშავდა და განხორციელდა ბიზნესის მხარდაჭერის პაკეტი 515 მლნ ლარის ოდენობით.

საქართველოში Covid-19 კრიზისით გამოწვეული სირთულეების გამო მნიშვნელოვნად შემცირდა აქტიურ ბიზნესების რაოდენობა. საქსტატის მონაცემებით საქართველოში მოქმედ ბიზნეს-სუბიექტთა რაოდენობა 2019 წელს შეადგენდა 167.8 ათასს, ხოლო 2020 წელს, კორონა პანდემიის დროს – 165.6 ათასს. ე. ი. საქართველოში კორონა პანდემიისა და მისი გავრცელების შეზღუდვების გამო მოქმედ ბიზნეს სუბიექტთა რაოდენობა შემცირდა 1512-ით. Covid-19 კრი-

ზისით გამოწვეული სირთულეების გამო საქმიანობის შეჩერებამ გამოიწვია დასაქმებულთა რაოდენობის შემცირება. საქსტატის მონაცემების მიხედვით მცირე და საშუალო სექტორში დასაქმებულთა რაოდენობა 2020 წლის მეორე კვარტალში შემცირდა დაახლოებით 15%-ით იგივე პერიოდთან შედარებით 2019 წელს. უნდა აღინიშნოს, 2020 წლის სექტემბრისთვის დათხოვილი ან უვადო შვებულებაში გაშვებული თანამშრომლების რაოდენობა 2,4-ჯერ აღემატება აპრილში დათხოვილს.

საქსტატის მონაცემებით დასაქმებულთა წილი საწარმოთა ზომის მიხედვით 2019 წელს ასეთია: მსხვილი საწარმოს წილი - 35.5%; საშუალო საწარმოს - 20.2%; მცირე საწარმოს - 44.8%; მცირე და საშუალო საწარმოსი სულ: 65%. დასაქმებულთა წილი საწარმოთა ზომის მიხედვით 2020 წელს ანუ კორონა პანდემიის დროს: მსხვილი საწარმოს წილი - 37.2%; საშუალო საწარმოს - 21.7%; მცირე საწარმოს - 41.2%; მცირე და საშუალო საწარმოსი სულ: 62.9%. ე. ი. საქართველოში კორონა პანდემიისა და მისი გავრცელების შეზღუდვების გამო მცირე და საშუალო საწარმოში დასაქმებულთა წილი შემცირდა (65 - 62.9)=2.1%-ით;

კრიზისის პერიოდში, ასევე, მნიშვნელოვნად შემცირდა მცირე და საშუალო საწარმოს ბრუნვის წილი. საქსტატის მონაცემებით ბრუნვის წილი საწარმოთა ზომის მიხედვით 2019 წელს ასე გამოიყურება: მსხვილი საწარმოს ბრუნვის წილი - 55.5%; საშუალო საწარმოს - 19.3%; მცირე საწარმოს - 25.2%; მცირე და საშუალო საწარმოსი სულ: 44.5%. ბრუნვის წილი საწარმოთა ზომის მიხედვით 2020 წელს, ანუ კორონა პანდემიის დროს: მსხვილი საწარმოს - ბრუნვის წილი - 58.3%; საშუალო საწარმოს - 17.9%; მცირე საწარმოს - 23.8%; მცირეში და საშუალო საწარმოსი სულ: 41.7%. ე. ი. საქართველოში კორონა პანდემიისა და მისი გავრცელების შეზღუდვების გამო მცირე და საშუალო საწარმოს ბრუნვის წილი შემცირდა; (44.5 - 41.7)=2.8%-ით.[საქსტატი. ბიზნესრეგისტრი].

პანდემიით გამოწვეული ეკონომიკური კრიზისის დროს საქართველოში მცირე ბიზნესის ერთი ნაწილი დაიხურა, ან გადავიდა დისტანციურ რეჟიმზე. მოგება მნიშვნელოვნად შემცირდა, მაგრამ ამავდროულად აუცილებელი გახდა თანამშრომლებისთვის ხელფასებისა და დაქირავებული ფართის მეპატრონეთათვის საიჯარო გადასახადის გადახდა. ბევრი მეწარმე დაბნეული იყო და ელოდებოდა კარანტინის სწრაფად დამთავრებას. მაგრამ, სამწუხაროდ, ეს ასე არ მოხდა. ამიტომ მალე ბიზნესმენებს სერიოზული ზომების მიღება მოუწიათ თავიანთი ბიზნესების გადასარჩენად, რადგან პანდემიამ შეავიწროვა შესაძლებლობების დერეფანი მცირე ბიზნესის უმეტესობისთვის.

პანდემიით მცირე და საშუალო ბიზნესი უფრო მეტად დაზარალდა, ვიდრე მსხვილი ბიზნესი, რაც, ჩვენი აზრით, უნდა აიხსნას შემდეგი მიზეზებით:

პირველი. მცირე და საშუალო საწარმოებს ჰყავთ გაცილებით ნაკლები დასაქმებული, ვიდრე მსხვილ კომპანიებს, რაც იმას ნიშნავს, რომ სამუშაო ადგილზე მათი გამოუცხადებლობის დანაკარგი გაცილებით თვალსაჩინო და ხელშესახებია;

მეორე. მცირე და საშუალო ბიზნესის უმეტესი ნაწილი ფუნქციონირებს ისეთ დარგებში, როგორცაა საცალო ვაჭრობა, საზოგადოებრივი მომსახურება და ა.შ. აქედან იმ დარგის საწარმოები, რომელთაც უშუალო, ოფლაინ კავშირი აქვთ მომხმარებლებთან (კლიენტებთან), შემოსავლების მიხედვით დაზარალდნენ 60%-ით, ხოლო ის მცირე საწარმოები, რომლებიც ემსახურებიან მსხვილ კომპანიებსა და სახელმწიფოს, დაზარალდნენ ნაკლებად 53 -54%-ით. [4]. მიუხედავად იმისა, რომ ზოგადად საბითუმო ვაჭრობამაც იგრძნო პანდემიის უარყოფი-

თი ზეგავლენა, მისი დანაკარგები შედარებით ნაკლებია, ვიდრე საცალო ვაჭრობისა. ეს უნდა აიხსნას იმით, რომ საბითუმო მოვაჭრეებს ჰყავთ მრავალფეროვანი მომხმარებელი ბიზნეს-სუბიექტები, საცალო მოვაჭრეებს კი-მხოლოდ მოსახლეობა.

მესამე. მცირე მეწარმეთაგან ბევრი ე. წ. „იძულებითი მეწარმეა“. ანუ ადამიანები, რომლებსაც ცხოვრებამ უბიძგა ჩართულიყვნენ ბიზნესში, რადგანაც სხვა საარსებო წყარო მათ არ გააჩნდათ. ეკონომიკისა და ბიზნესის დაპაუზების პირობებში კი მათ არ აღმოაჩნდათ არც საკმარისი ცოდნა-გამოცდილება ახალი გარემოსადმი ადაპტირებისათვის და არც ფინანსები. სწორედ ამიტომ 2021 წლის მაის-დეკემბერის პერიოდში რსახელმწიფომ დაიწყო მცირე ბიზნესისთვის სასწრაფო დახმარების გაწევა. [5]

მეოთხე. პანდემიის დროს ყველაზე მეტად ის მცირე საწარმოები დაზარალდნენ, რომელთაც მართავენ ქალები, ახალგაზრდები, ეთნიკური უმცირესობები და მიგრანტები. საერთაშორისო სავაჭრო ცენტრის მიერ COVID-19-ის ბიზნესზე გავლენის შესახებ კვლევის თანახმად, რომელიც ჩატარდა 136 ქვეყანაში, კრიზისის დროს მძიმედ დაზარალდა მცირე ბიზნესის დაახლოებით 62%, რომელსაც ქალები ხელმძღვანელობდნენ. მაშინ, როცა ეს მაჩვენებელი 50%-ია იმ საწარმოებისა, რომელთაც კაცები ხელმძღვანელობენ. ასევე, ქალების მფლობელობაში მყოფი ბიზნესების 27%-ით მეტი ვერ გადაურჩა პანდემიას, იმ ბიზნესებთან შედარებით, რომელთაც მამაკაცები ხელმძღვანელობენ [6].

მეხუთე. ყველაზე უარეს მდგომარეობაში აღმოჩნდნენ ბიზნესები, რომელთა მფლობელებს მხოლოდ საშუალო განათლება აქვთ და საკუთარ თავს ახასიათებენ, როგორც დაბალი მატერიალური კეთილდღეობის დონის მქონე პირებს. ამასთან გაირკვა, რომ ბიზნესები განსხვავებულად და ძალიან გონივრულად მოქმედებდნენ ისეთ „ინტელექტუალურ“ დარგებში, როგორცაა განათლება, კულტურა, მეცნიერება. ამ დარგების ბიზნესებზე პანდემიას თითქმის არანაირი უარყოფითი ზეგავლენა არ მოუხდენია. იმიტომ, რომ ამ დარგების ბიზნესების მფლობელები მეტად მოქნილნი, ადაპტირებადი და კრეატიულობი არიან, რაც პანდემიამ მხოლოდ დაადასტურა.

მექექსე. ბევრ მცირე საწარმოში პანდემიის დროს სერიოზულ პრობლემად წარმოჩინდა პერსონალის ნაკლებობა, რაც განსაკუთრებით მწვავე გამოწვევა აღმოჩნდა მშენებლობაში. ამ სექტორში მცირე და საშუალო ბიზნესიდან არაკვალიფიციური მიგრანტების მასიური გადინება, როგორც ჩანს, ვერ დაკომპენსირდა ადგილობრივი მოსახლეობის მუშების მოზიდვით, რომელიც ხშირად არ არის მზად მძიმე და ამავე დროს დაბალანაზღაურებადი სამუშაოების შესრულებისათვის.

ვსაუბრობთ რა პანდემიით გამოწვეული ეკონომიკური კრიზისის პრობლემებზე და მცირე ბიზნესზე მიყენებულ ზარალზე, უნდა გავიხსენოთ ოპტიმისტური ფრაზა, რომ „კრიზისი არა მხოლოდ პრობლემებია, არამედ ახალი შესაძლებლობებიც“. მართლაც, ძირეული ცვლილებები გარდაქმნის ბიზნესის იერ-სახეს, ხსნის ახალ ნიშებს მეწარმეობისთვის და ხელს უწყობს შემოქმედებითობას და ინოვაციებს. მიმდინარე კრიზისმა, როგორც უკვე ითქვა, შეანელა ეკონომიკის ზოგიერთი სექტორის განვითარება, მაგრამ ამავედროულად ერთობ დააჩქარა სხვა-თა განვითარება. ქვემოთ შევეცდებით სისტემატიზაცია მოვახდინოთ იმ ყველაზე პერსპექტიული სფეროებისა, რომლებიც ხელსაყრელია ბიზნესის ჩამოყალიბება-განვითარებისთვის დღეს და უახლოეს მომავალში.

პანდემიამ ბიზნესმენები ახალი გამოწვევის წინაშე დააყენა. ბიზნესმენების მხრიდან საჭირო გახდა ახალ რეალობასთან სწრაფად მორგება და ადაპტაცია. შემცირებული მოთხოვნისა და დასაქმებულთა ნაწილის დისტანციურ სამუშაოზე გადაყვანის პირობებში, მეწარმეებს უწევდათ საკუთარი ბიზნესის განვითარების ინოვაციური გზების ძიება. სწორედ ამიტომ, საკარანტინო შეზღუდვების პირობებში, საქართველოში შესამჩნევად იმატა ონლაინ ვაჭრობისა და უნაღდო ანგარიშსწორების წილმა. შესაბამისად, ონლაინ განათლების ბაზარმა კიდევ უფრო სწრაფად დაიწყო განვითარება და მომავალშიც, ალბათ, არ გახდება ნაკლებად მოთხოვნადი, რადგან, ჯერ ერთი, მატერიალური თვალსაზრისით უფრო ხელმისაწვდომია და მეორეც, მოსახერხებელია, რადგან ნებისმიერს შეუძლია სწავლა ნებისმიერ დროსა და ნებისმიერ ადგილზე.

შევნიშნავთ, რომ საქართველოში ონლაინ-ბიზნესი, ელექტრონული კომერცია კოვიდამდეც ვითარდებოდა, მაგრამ ძალიან ნელი ტემპით. კოვიდმა აჩვენა არა მხოლოდ ის, თუ რამდენად მნიშვნელოვანია ელკომერცია ბიზნესის განვითარებისათვის, არამედ ისიც, რომ ელ-კომერციის გარეშე ბიზნესი უბრალოდ ვერ გადარჩება, ვერ იარსებებს. იმიტომ, რომ კარანტინის დროს ელკომერცია საკმაოდ დინამიური და შეცვლილი გარემოსადმი ბიზნესის ადაპტირების საუკეთესო საშუალება აღმოჩნდა. თვითიზოლაციის დროს ონლაინ-ბიზნესმა უფრო და უფრო მეტი პოპულარობა მოიპოვა. მცირე ბიზნესის პრაქტიკულად ყველა დარგმა თავისი საქმიანობა ამა თუ იმ ფორმით გადაიყვანა ონლაინ-რეჟიმში. სწორედ ამიტომაც, რომ საქართველოს სავაჭრო-სამრეწველო პალატის მიერ ჩატარებული კვლევებით მომდევნო ხუთი წლის განმავლობაში, საქართველოში ონლაინ-ბიზნესის და ინტერნეტ კომერციის ზრდამ შეიძლება შეადგინოს საკმაოდ დიდი წილი [7].

პანდემიის დროს მოსახლეობის სახლებში ჩაკეტვის გამო ძალიან პოპულარული გახდა მიწოდების ბაზარი. ადამიანებმა დაიწყეს მზა საკვების შეკვეთა რესტორნებში და სასურსათო მაღაზიებში მიტანის სერვისის საშუალებით, რათა ნაკლები კონტაქტი ჰქონოდათ გარე სამყაროსთან. დისტანციურ სამუშაო რეჟიმზე გადასვლით ყველაზე დიდი სარგებელი მიწოდების სერვისმა მიიღო. იქიდან გამომდინარე, რომ მოსახლეობის დიდი ნაწილი სახლიდან მუშაობის რეჟიმზე გადავიდა, მიწოდების სერვისებზე მოთხოვნა გაიზარდა, რამაც გამოიწვია მიწოდების სერვისების პერსონალის რაოდენობის გაზრდა. საერთაშორისო სავაჭრო ცენტრის მიერ მიერ ჩატარებული კვლევის თანახმად მცირე და საშუალო ბიზნესში დასაქმებულთა 22% დისტანციურად მუშაობდა [8].

საკარანტინო ღონისძიებების დროს ადამიანებს არც თავიანთ გარეგნობაზე და ჯანმრთელობაზე ზრუნვა შეუწყვეტიათ. პანდემიის დროს კლინიკაში რიგში დგომის და დროის დაკარგვის მაგიერ, ბევრისთვის სამედიცინო კონსულტაცია, მაგალითად, ქრონიკული დაავადებების შესახებ, წვდომადი გახდა დისტანციურად.

სპორტული საქონელი და ონლაინ სპორტი, ასევე, საკმაოდ პოპულარული გახდა COVID-19-ის დროს. ადამიანებმა, რომლებიც საკუთარ ფიზიკურ ფორმასა და ჯანმრთელობაზე ზრუნავენ, სახლისთვის სპორტული აღჭურვილობის ყიდვა დაიწყეს და სახლში განაგრძეს ვარჯიში. ზოგიერთმა სპორტულმა დარბაზმა კარანტინის გამო ვარჯიშები ონლაინ-რეჟიმში გადაიყვანა. ზოგი საკუთარი ჯანმრთელობის ზრუნვისათვის კარანტინის დროს ოთხ კედელშია გამოემწყვდია.

სილამაზის ბიზნეს-ინდუსტრია ყოველთვის პოპულარული იყო, განსაკუთრებით ბოლო პერიოდში, ამიტომ სილამაზის სალონების დახურვამ კი არ გააუქმა სხეულისა და სახის

მოვლის პროცედურები, არამედ გადაიტანა ისინი სახლში. ასევე, პირბადის ტარების აუცილებელი რეჟიმის გამო, პომადაზე მოთხოვნა დაეცა, მაგრამ ბიზნესებმა დაიწყეს სახის სხვადასხვა კოსმეტიკური საშუალებების პოპულარიზაცია, რომელიც უფერულდება ნიღბის გამუდმებული ტარებისას. და თავად პირბადეები გახდა არა მხოლოდ ვირუსისაგან თავდაცვის ატრიბუტი, არამედ მოდური აქსესუარიც.

კორონავირუსმა აიძულა მცირე საწარმოების მეპატრონეები ახლებურად შეეხედათ თავიანთი ბიზნესისათვის, გადაემისამართებინათ საკუთარი საწარმო აქტუალურ სფეროში, ან გაეხსნათ საქმიანობის სრულიად ახალი და მოულოდნელი სფერო. ამ მიმართებით, ზოგმა სამკერვალო საწარმომ დაიწყო პირბადეების, ხელთათმანების წარმოება, ზოგმა სასურსათო საწარმომ კი მიწისთხილის კარაქის მაგიერ ხელი მოჰკიდა ანსტისეპტიკების (ვირუსის საწინააღმდეგო, სადეზინფეციო საშუალებების) წარმოება-გაყიდვას და ა.შ.. [9]

ონლაინ ქსელის საშუალებით დაიწყო იურიდიული მომსახურების გაწევა. ადამიანებს უწევდათ ბიზნესის დახურვასთან, საბანკო მომსახურებით სარგებლობასთან, სამსახურის დაკარგვასთან და იურისპრუდენციასთან დაკავშირებული სხვა საკითხების გადაწყვეტაც.

აღნიშნულის გამო მდგომარეობა შედარებით გაუმჯობესდა 2021 წელს. საქართველოში 2022 წლის 1 იანვრის მონაცემებით რეგისტრირებულია 847436 ბიზნეს სუბიექტი. აქედან მოქმედია 202493 ბიზნეს სუბიექტი. მოქმედი საწარმოებიდან მსხვილია 589, საშუალო -2865, მცირე - 187 798 საწარმო, 11 241-ის ზომა უცნობია. მსხვილ საწარმოთა წილი საწარმოთა მთლიან რაოდენობაში შეადგენს 0.3 %-ს; საშუალო საწარმოთა წილი -1.41 %-ს; მცირე საწარმოთა წილი - 93%-ს; საწარმოთა წილი, რომელთა ზომა უცნობია 5.5%-ს [საქსტატი. ბიზნესრეგისტრი].

მოხმობილი სტატისტიკური მონაცემების დინამიკა ცხადყოფს, რომ საქართველოში მცირე ბიზნესი არსებითად გადარჩა. 2022 წელს კი, ვაქცინირებულთა რაოდენობისა და წილის ზრდის კვალობაზე, კიდევ უფრო გამოჯანმრთელდება, როგორც დასაქმებულ მუშაკთა რაოდენობის, ისე ბრუნვის თვალსაზრისით. მაგრამ მთავრობის სტრატეგიული დოკუმენტები მიზნად ისახავს მცირე ბიზნეს-სექტორის არა მხოლოდ აღდგენას, არამედ აქტიურ ზრდას. რაც დამოკიდებულია მოსახლეობის თვითშეგნების ამალღებით ვაქცინირებულთა რაოდენობის ზრდაზე და ამით პანდემიის რეცესიაზე, ქვეყანაში არსებულ ზოგად ეკონომიკურ დინამიკაზე, მაკროეკონომიკური პოლიტიკისა და მცირე ბიზნესის ხელშეწყობის ღონისძიებების ადეკვატურობაზე.

მოკლედ, კორონა-პანდემიური კრიზისის პერიოდი რთული აღმოჩნდა როგორც ქვეყნისთვის, ისე ბიზნესისთვის, რომელიც ცდილობდა, პირველ რიგში, შეენარჩუნებინა ეროვნული ეკონომიკა: რესტორნები, სასტუმროები, ტრანსპორტი, დასვენებისა და გართობის სექტორი, იმპორტიორები, ტურისტული კომპანიები, ბიზნეს-ღონისძიებების ორგანიზატორები, მშენებლები, სპორტული სავარჯიშო ცენტრები, სასურსათო საცალო ვაჭრობა-აი დარგების ის არასრული ნუსხა, რომელიც ყველაზე მეტად დაზარალდა კორონავირუსით.

ამ ეპიდემიას, როგორც ითქვა, ყველა კომპანია ვერ გადაურჩა, მაგრამ მცირე ბიზნესის დიდმა ნაწილმა სახელმწიფოს მხარდაჭერითა და რაციონალური ქვევების წყალობით, შეძლო გადარჩენა კარანტინის პირობებში.

კორონა-პანდემიამ ბიძგი მისცა სოციალური ცხოვრების ყველა სფეროში, მათ შორის მცირე ბიზნესშიც, ციფრული პლატფორმის განვითარებას. თუმცა, კომპანიების უმეტესობაში ციფრული სისტემა გახდა არსებულ პირობებში გადარჩენის და არა განვითარების სტრატეგია. საწარმოები წყვეტდნენ და აგვარებდნენ მომენტალურ პრობლემებს და ამით შიდა პროცესები

შესაბამისობაში მოჰყავდათ მიმდინარე პირობებთან. ნაკლებ სავარაუდოა, რომ ონლაინ-განათლებამ მომავალში დაკარგოს თავისი პოპულარობა. ეს სფერო მოსახერხებელია როგორც საშუალო სკოლის კურსდამთავრებულთათვის, რომლებიც ემზადებიან ერთიანი ეროვნული გამოცდებისთვის, ისე უმაღლეს სკოლებში სწავლებისთვის და იმ ასაკოვანთათვისაც, რომლებიც მზად არიან ეზიარონ ინოვაციურს, რაიმე ახალს. ამასთან, აღნიშნული ფორმატით სწავლება შესაძლებელია ნებისმიერ დროსა და მსოფლიოს ნებისმიერ წერტილში, რადგან ინტერნეტ-ქსელში არსებობს თითქმის ყველა გაკვეთილის, ლექციისა, თუ ტრენინგის ვიდეოჩანაწერი.

სახლში ფიზიკური ვარჯიშებისათვის განკუთვნილი სპორტული ინვერტარისადმი, იარაღებისადმი და ონლაინ-ვარჯიშებისადმი ინტერესი, თუ შემცირდება, შემცირდება ოდნავ. ეს იმიტომ, რომ სახლში სპორტით დაკავება ბევრად უფრო მოსახერხებელი და მომგებიანია, მაგრამ სავარჯიშო ცენტრები პოპულარობას არ დაკარგავენ.

კარანტინის პერიოდში, ასევე, ერთობ პოპულარული გახდა ონლაინ მაღაზიები. ონლაინ შეკვეთა დაიწყო მათაც კი, ვინც ამას ადრე არ აკეთებდა. დიდი ალბათობით, საკარანტინო ღონისძიებების დასრულების შემდეგ ეს სფერო პოპულარობას არ დაკარგავს.

ასევე, ნაკლებად სავარაუდოა რომ იურიდიულ მომსახურებაზე გაქრეს მოთხოვნა პანდემიის შემაკავებელი ზომების დასრულების შემდეგ. საქმე ის არის, რომ ადამიანებს ჰქონდათ, აქვთ და ექნებათ პრობლემები. მაგრამ საქმე მხოლოდ აღმოცენებული პრობლემები არ არის. პანდემიის პირობებში კანონები იცვლებიან ძალიან სწრაფად, რომელში ჯეროვანი გარკვევაც სამართლებრივი დარგის კვალიფიციური სპეციალისტების გარეშე შეუძლებელია.

სილამაზის ბიზნეს-ინდუსტრია, რა თქმა უნდა, არ შეწყვეტს პოპულარობას, მაგრამ ბინაზე განსახორციელებულ ბიზნეს-პროცედურებზე ამკარად შემცირდება მოთხოვნა. იმიტომ რომ, ჯერ ერთი, უფრო ძვირი ჯდება, რადგან, ვთქვათ, პარიკმახერს ბინაზე მისვლისათვის მეტი დროის და სახსრების გაღება უხდება, რაც მოითხოვს დამატებით ანაზღაურებას და მეორეც, თითქმის ყველა სახლთან ახლოსაა სალონები. ამიტომ, პარიკმახერის ბინაზე გამოძახება აღარ იქნება აუცილებელი.

და, რა თქმა უნდა, სამედიცინო კაბინეტები, კერძო კლინიკები არ დაკარგავენ პოპულარობას, რადგან ყველა ადამიანი ყოველთვის იზრუნებს თავის ჯანმრთელობაზე და ეს ტენდენცია არასოდეს გაქრება. ასეთი გამოძახებების რაოდენობა 2019 წელთან შედარებით პანდემიის დროს 2,6%-ით გაიზარდა. ექსპერტები ვარაუდობენ, რომ ამ დაწესებულებებში მიღებების რაოდენობა ყოველწლიურად დაახლოებით 1%-ით გაიზრდება.

მაგრამ აი, კვების პროდუქტების მიწოდების სერვისები ნაკლებად მოთხოვნადი გახდება. ყველა შეზღუდვის მოხსნის შემდეგ ბევრისთვის საკურიერო მომსახურება აღარ იქნება აუცილებელი. თუმცა, საკურიერო სერვისები სრულად არ გაქრება ჩვენი ცხოვრებიდან, მაგრამ მათზე მოთხოვნა უდაოდ შემცირდება. თუ რა დოზით - ამას დრო გვიჩვენებს.

კარანტინის დასრულების შემდეგ კაფეები და რესტორნები, სავარაუდოდ, დაზარალდებიან. ჯერ ერთი, მათ უსაფრთხო მუშაობაზე დაწესდება ყველაზე მკაცრი მოთხოვნები, ე.წ. გაიდლაინები, რაც გაზრდის მომსახურების ხარჯებს, ტარიფებს და მეორე, რადგან მოქალაქეებს მცირე დანაზოგი ექნებათ, ამ დაწესებულებებში სტუმრობა მოიკლებს. კაფეებთან და რესტორნებთან ერთად ამავე მიზეზით დაზარალდება გასართობი ბიზნესიც.

ის ბიზნესები, რომლებმაც კარანტინის დროს თავიანთ საწარმოებს პროფილი შეუცვალეს, ვთქვათ, პირადი დამცავი საშუალებების (ნიღბები, ხელთათმანები, ანტისეპტიკები) შესაქ-

მწელად და გასაყიდად, სავარაუდოდ თავიანთ საქონელსა და მომსახურებაზე დაკარგავენ მოთხოვნას. ამ შემთხვევაში, მათ კვლავ მოუწევთ ახალი გადაწყვეტილების ძიება, რათა საკუთარი ბიზნესი გამოიყვანონ წამგებიანი მდგომარეობიდან. არის ასეთი ფრაზა - „პანდემიის შემდეგ ბიზნესი იგივე აღარ იქნება“, რომელსაც იმეორებს კორონავირუსის შედეგებით მოკირებული მრავალი მეწარმე. საკარანტინო ღონისძიებების დროს ონლაინ ბიზნესი საკმაოდ პოპულარული გახდა და, რა თქმა უნდა, იარსებებს პანდემიის დასრულების შემდეგაც, თუმცა, ოფლაინ მცირე ბიზნესიც არ გაქრება, რაც გულისხმობს პირდაპირ თუ ირიბ კონტაქტს მომხმარებლებთან [10]

დასკვნები და რეკომენდაციები

და ბოლოს, კორონა-პანდემიის დროს ბიზნესის მოქნილობა და სახელმწიფოს მხრიდან ანტიკრიზისული და სისტემური მხარდაჭერის ღონისძიებები ბიზნესს დაეხმარა გადარჩენაში და ბიზნესის ახალი სფეროების გახსნაში. მცირე და საშუალო ბიზნესმა საქართველოში გარკვეულწილად შეძლო ადაპტირება მოეხდნა კორონა პანდემიით გამოწვეულ მიმდინარე კრიზისულ პირობებთან, მაგრამ სრულ გამოჯანმრთელებაზე საუბარი ჯერ-ჯერობით ნაადრევია. მიუხედავად მნიშვნელოვანი ზარალისა, მცირე ბიზნესს აქვს შანსი აღადგინოს პანდემიამდე ბიზნეს მოცულობა 2022 წელს აცრილი მოქალაქეების რაოდენობის ზრდითა და შემზღვეველი ზომების შემსუბუქებით, რის შედეგადაც მცირე ბიზნესის ზრდის ტემპიც უფრო დინამიური გახდება. ბიზნესის აღდგენის დაჩქარების მიზნით დაცული უნდა იქნას რამდენიმე ძირითადი იმპერატივი. ესაა: ტექნოლოგიური განვითარება; ძლიერი გუნდი; მონაცემთა ერთიანი ეკოსისტემა და მდგრადი განვითარების ვალდებულება. ასევე, მიზანშეწონილია მცირე ბიზნესში ციფრული ტექნოლოგიების დანერგვის საფუძვლზე გარდაქმნები გახორციელდეს ოთხი ძირითადი მიმართულებით: პროდუქტის ტრანსფორმაცია. ამ შემთხვევაში ტრადიციული პროდუქტები იხვეწება ან იცვლება, რათა ისინი უფრო ციფრული გახდნენ. კონკრეტულად, ციფრული ტექნოლოგიები „უნდა დაინერგოს“ პროდუქტში, რათა მომხმარებელს უფრო მეტად სარგებლიანი ფასეულობა მიეწოდოს; კლიენტთა მართვის ტრანსფორმაცია. ციფრულმა ტექნოლოგიამ, ასევე, უნდა შეცვალოს მცირე ბიზნესის ურთიერთქმედება მომხმარებლებთან. ციფრული ტექნოლოგია კლიენტს საშუალებას აძლევს, ახლებურად მიიღოს ინფორმაცია პროდუქტის შესახებ, განათავსოს შეკვეთები, განახორციელოს შესყიდვები, გადახდები და წარადგინოს საჩივრებიც კი; ბიზნეს მოდელის ტრანსფორმაცია. მარტივად რომ ვთქვათ, ეს არის ცვლილება იმის შესახებ, თუ კომპანიები როგორ იღებენ და ხარჯავენ საკუთარ ფულს. ციფრული ტექნოლოგია ნამდვილად აძლევს მცირე ბიზნესის მოთამაშეებს საშუალებას გამოიმუშაონ დამატებითი შემოსავალი. მათ შეუძლიათ ციფრული ტექნოლოგიის წყალობით გარდაქმნან საკუთარი ბიზნესი (უარი თქვან ძველ ბიზნესზე უფრო ახალი და უფრო მომგებიანის სასარგებლოდ); სტრუქტურული ტრანსფორმაცია. ზოგჯერ ციფრული ტექნოლოგიის დანერგვას ასევე უნდა მოჰყვეს კომპანიის შიგნით მუშაობის სქემების ცვლილებები, ახალი ფუნქციების ფორმირება ან ახალი როლების შექმნა. ეს არის ორგანიზაციული სტრუქტურის ტრანსფორმაცია.

ლიტერატურა:

1. Ключ к инклюзивному и устойчивому восстановлению. <https://www.un.org/ru/observances/micro-small-medium-businesses-day>.
2. უსამადაშვილი. მცირე და საშუალო ბიზნესის არსი და როლი თანამედროვე საქართველოს ეკონომიკაში. ეკონომიკა და ბიზნესი. №46 2019 წ.გვ. 167-168.
3. ნილ ფერგიუსონი. პანდემიაზე, დამანგრეველი ის ეკონომიკური ზომებია, რომელიც მივიღეთ. 2020-06-11. წყარო: <https://commerciant.ge/ge/post/pandemiaze-damangreveli-is-ekonomikuri-zomebia-romელიც-miviget-amerikeli-profesori>
4. Малый и средний бизнес Китая в условиях пандемии: комментарий эксперта.
5. Чепуренко:Как малый бизнес перенес нашествие коронавируса. <https://rg.ru/2021/10/19/kak-perenes-malyj-biznes-nashestvie-koronavirusa.html>Александр
6. Ключ к инклюзивному и устойчивому восстановлению <https://www.un.org/ru/observances/micro-small-medium-businesses-day>].
7. საქართველოს სავაჭრო სამრეწველო პალატა. <http://pmag.ge/ka/home/54--chamber-of-commerce-industry-geo.html>
8. С. П. ЗЕМЦОВ А. А. МИХАЙЛОВ. ТЕНДЕНЦИИ И ФАКТОРЫ РАЗВИТИЯ МАЛОГО И СРЕДНЕГО БИЗНЕСА В РЕГИОНАХ РОССИИ В ПЕРИОД КОРОНАКРИЗИСА. Мау 20, 2021
9. IВирუს перемен: как малый бизнес России поменялся в пандемию и выиграл. 2020
10. Алексей Тиматков. Самые перспективные направления для бизнеса во время и после пандемии] <https://rb.ru/story/biznes-posle-pandemii/>. Алексей Тиматков.
11. COVID-19 ეკონომიკური შედეგები მსოფლიოსა დასაქართველოსთვის. <https://www.ge.undp.org/content/georgia/ka/home/presscenter/pressreleases/2021/covid-gender.html>
12. მცირე და საშუალო ბიზნესი განვითარება უმთავრესი პრიორიტეტი. <https://www.un.org/ru/observances/micro-small-medium-businesses-day>
13. COVID 19-ის პანდემიის გავლენა საქართველოს ეკონომიკაზე რეგიონულ ჭრილში (თბილისი, აჭარა, იმერეთი, კახეთი, შიდა ქართლი). 2020. <https://eecmd.org/wp-content/uploads/2021/01/Policy-Paper Covid-19>.
14. განმეორებითი კვლევა: ქართული კომპანიები covid -19-ის პანდემიის წინაშე. კვლევა ჩატარდა ინვესტორთა საბჭოს და EBRD-ის მხარდაჭერით. 2020
15. С. П. ЗЕМЦОВ А. А. МИХАЙЛОВ. ТЕНДЕНЦИИ И ФАКТОРЫ РАЗВИТИЯ МАЛОГО И СРЕДНЕГО БИЗНЕСА В РЕГИОНАХ РОССИИ В ПЕРИОД КОРОНАКРИЗИСА. Мау 20, 2021
16. Разрушительные последствия пандемии для российской экономики.14 апреля 2020

Impact of Corona-Pandemic on Small Business in Georgia: Situation, Challenges and Opportunities

Ushangi Samadashvili

Associate Professor,
Ivane Javakishvili Tbilisi State University

SUMMARY

The present paper substantiates the relevance of the topic and defines the purpose and methods of the research. The essence and importance of small business in the Georgian economy is explained; Justifiably why the world and Georgia went to limit the spread of the virus, to maintain human health and life, and not to economic recession. Analyzes and assesses the situation of small businesses in the context of restrictions imposed against the spread of the corona-pandemic; It is shown that the corona-pandemic and restrictions on its spread dealt the first and biggest blow to small businesses compared to large businesses. Particularly are affected small enterprises in the sphere, which have a direct connection with buyers (clients). Various types of Georgian business are characterized by how they slow down to adapt and change in the midst of pandemics, how they transform, change into a completely new sphere of activity, save and become. Small business development prospects and main directions are predicted after the completion of the Covid-Pandemic restrictive measures in Georgia. The main directions of transformations based on the introduction of digital technologies in small businesses in Georgia are proposed. also, key imperatives must be protected to accelerate business recovery.

Key words: small business, corona-pandemic, constraints, adaptation, survival, development, prospects